

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Et kunstnerisk anliggende

Thorborg, Christoffer

Published in:
Arkitekten

Publication date:
2018

Document Version:
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):

Thorborg, C. (2018). Et kunstnerisk anliggende. *Arkitekten*, 120(10), 18–20.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ET KUNSTNERISK ANLIGGENDE

Af Christoffer Thorborg

En netop afholdt restaureringskonference
i Rom var på højest tænkelige niveau.

Titusbuen, 82. e.Kr., restaureret 1817-21. Titusbuens restaurering er historisk skelsættende og foregriber mange moderne restaureringsprincipper, bl.a. fordi de rekonstruerede partier er udført i travertin, modsat originals substansens marmor. Opmåling: Christoffer Thorborg.

For nogle af os, hvis hjerter banker for den store historiske arkitektur, forbliver restaureringskunsten fagets mest inspirerende disciplin. Muligvis er det også den mest udfordrende, da bygningsrestaurering fordrer kendskab til et større repertoire af tilstødende videnskabelige fagområder. Hertil kommer, at restaureringsarkitekten må forholde sig til de teorier, der gennem godt og vel to århundreders international dialog er knæsat, og som stadig diskuteres. Og alligevel er og bliver restaurering et kunstnerisk anliggende. For de spørgsmål, som restaureringsarkitekten gennem sine indledende empiriske undersøgelser afdækker, besidder ikke noget entydigt svar. De lader sig ikke løse uden en kunstnerisk stillingtagen. Man kan derfor, som den italienske restaureringsarkitekt og professor i arkitekturhistorie Renato Bonelli (1911-2004), definere restaurering som "en kritisk proces efterfulgt af en kreativ handling, det ene som en grundlæggende præmis for det andet".

I så henseende var restaureringskonferencen, afholdt den 8.-11. oktober på Det Danske Institut for Videnskab og Kunst i Rom, et kærkomment bidrag til den fortsatte diskus-

sion og udvikling af restaureringsfaget, der nødvendigvis må foregå til stadighed. Konferencen var tillige af en sådan kvalitet, at det skal være mig svært at rapportere oprigtigt uden at forfalde til superlativer eller virke fidel.

Konferencens overordnede tema var det italienske begreb *paessagio*, der ordret lader sig oversætte til landskab. Som fag-

term har *paessagio* dog en langt mere vidtrækkende betydning. Begrebet stammer fra den italienske filosof, historiker og politiker Benedetto Croce (1866-1952), der udtænkte det i 1922. Endnu i dag står det centralt for italienerne, der i deres restaureringstradition, kort fortalt, i langt højere grad end os synes at tænke i helheder. Som bekendt standser fredningen herhjemme populært sagt ved soklen. Italienerne derimod betragter med *paessagio*-begrebet bygningen i den landskabelige eller bymæssige kontekst, som den i sagens natur aldrig kan løsrives fra. I så henseende, og i mange andre, kan vi lære meget af italienerne og deres restaureringstradition. Eksempelvis kunne man jo ønske sig, at det snart blev muligt at frede kulturmiljøer herhjemme.

Konferencen antog foruden oplægsholdere 80 deltagere, enhver med ekspertise inden for enten arkitektur, arkæologi, konservering eller historie. Der var således tale om en relativt koncentreret skare af yderst kompetente fagfolk, hvilket satte sit mærkbare præg på de stimulerende faglige diskussioner, der blev ført på instituttet og på byggepladserne, i barerne og på

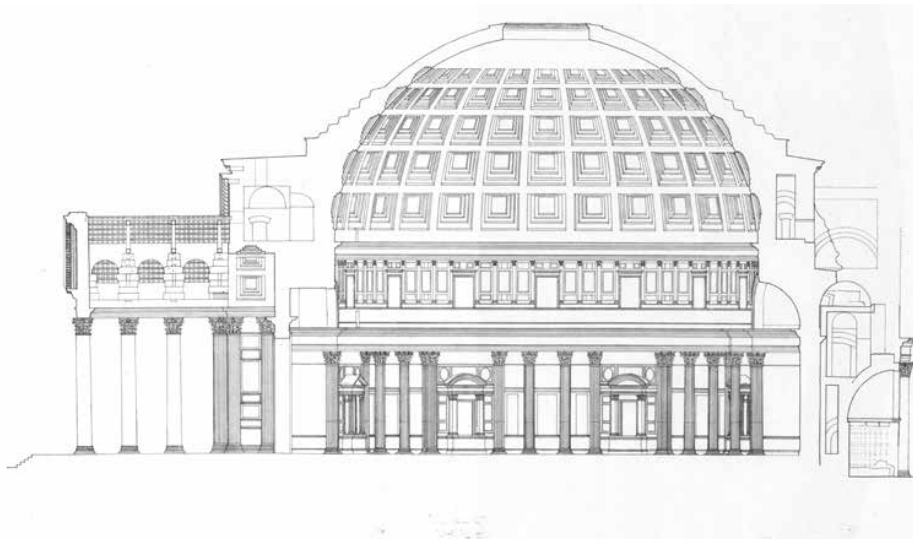
restauranterne. Som moderator havde man engageret den danske forfatter Thomas Harder, der med vid og dannelse på fornemste vis satte emnerne i deres rette historiske og kulturelle kontekst. Samtidig fungerede Harder som tolk af de mange forelæsninger; hans lydefri simultantolkning fra italiensk til ciceroniansk dansk var af en sådan karat, at man fra tid til anden hensank i den blotte kontemplative nydelse af hans elegante diktion. Hvem der dog bare kunne skrive så formfuldendt, som Thomas Harder taler!

Konferencen var tilrettelagt således, at formiddagene bød på forelæsninger, oplæg og diskussioner, mens eftermiddagene gik med ekskursioner til steder, der normalt ikke er tilgængelige eller i øjeblikket er inspirerende byggepladser. Særligt skal fremhæves forelæsningerne af den tidligere *Assistant Director General* for ICCROM, dr. Jukka Jokilehto (f. 1938), hvis monumentale forskning i restaureringsfagets historie minder én om, hvor lidt man som teoretiker er, kan og ved. Jokilehto forelæste over såvel Benedetto Croces *paessagio*-begreb som over den italienske kunsthistoriker

Cesare Brandis (1906-88) restaureringsmetode, som den er formuleret i bogen *Theoria del Restauro* fra 1963. Professor i restaurering ved Sapienza Universitetet i Rom Donatella Fiorani forelæste ligeledes glimrende over restaureringsteoretiske strategier og positioner under inddragelse af adskillige cases fra nyere tid. Hertil kommer de mange præsentationer af aktuelle cases,

såsom restaureringen af San Lorenzo-kirken i Venedig v. Troels Bruun og det venezianske restaureringsfirma LARES, transformationen af Fondaco dei Tedeschi i Venedig v. OMA, transformationen af Palazzo Valabro i Rom v. Ateliers Jean Nouvel, projektet til håndtering af frednings- og besøgsforhold på Palatinerhøjen v. João Nunes fra PROAP, Lissabon, samt sidst, men ikke mindst restaureringen af gode gamle Fiskers Danske Institut i Rom v. Bente Lange; hver især dannede disse gode projekter glimrende grundlag for diskussion af og refleksion over restaureringsfagets komplekse problemstillinger.

Hvad konferencens ekskursioner angår, vil jeg alene dvæle ved ét besøg, jeg fornam gjorde særligt indtryk på konferencens deltagere, undertegnede inklusive: ruinerne af kejser Neros kolossale palads, Domus Aurea. Til de få, der ikke skulle være bekendt dermed, skal det siges, at Neros gyldne hus, i særdeleshed det berømte oktagonale rum, kunsthistorisk betragtes som et hovedværk i den romerske kejsertids arkitektur. Som mange vil vide, var Nero, ligesom sin senere, kongeniale kollega Adolf, en stor kunstlær. I

Pantheon, Rom, 113-125 e.Kr. Opmåling: Kjeld de Fine Licht.

det julisk-claudiske dynasti var det i særdeleshed ham, der udviklede bygningskunsten. Hvad der er særligt ved Domus Aureas oktagonale rum, er, at man her for første gang ser de romerske konstruktionsprincipers fulde rumlige potentiale. Skønt vi ser forløbere i bl.a. frigidariet i Stabianertermene i Pompeji og i særdeleshed i det nu tabte, tilsvarende oktagonale, kuplede rum i Neros tidligere palads, Domus Transitoria, repræsenterer det oktagonale rum i Domus Aurea en radikal nytænkning af bygningskunsten, hvor lys, rum og vuer udgør det kunstneriske fundament. Vi har ofte for vane alene at tænke det romerske rum som *spatium*, dvs. som en negativ stereometrisk form, jf. Pantheons cella, men Domus Aureas oktagonale rum viser os, at den romerske rumkonception var langt mere kompleks. Set i lyset heraf fremtræder den traditionelle fortælling om, at det først var med modernismen, at arkitekterne gjorde komplekse rumligheder til arkitekturens kunstneriske fundament, en kende naiv. Efter Neros *damnatio memoriae*, dvs. efter det romerske senats fordømmelse af Neros eftermæle, blev paladset i vid udstrækning ødelagt og senere anvendt som fundament for Trajans Termer. I dag henligger rummene ruinst, ornamenteret afklædt; de står med råhusets egen skønhed, der måske taler til os moderne mennesker på en anden vis end den imponante marmorbeklædte struktur ville have gjort. Trods min skånselsløse begejstring må jeg

FAKTA

Restaureringskonference i Rom

Tilrettelagt af: Det Danske Institut for Videnskab og Kunst i Rom i samarbejde med Maria Wedel Søe, Maria Madalena Scoccianti, Troels Bruun og Jens Bertelsen

Støttet af: Statens Kunstfond, Dreyers Fond og A.P. Møller Fonden

Afholdt: 8.-11. oktober 2018

dog tilstå, at besøget også indgød undertegnede en vis følelse af *unheimlichkeit*. Hvad ville væggene berette, om de kunne tale? Lad mig bare sige det sådan, at de artige sager, som romerske historikere som Tacitus og Sveton skrev om Nero, får Kim Jong-un til at fremtræde som en amatør. Det er ikke uden grund, at visse oldkristne forestillede sig, at Nero ville gå igen som Antikrist på den yderste dag.

Slutteligt skal fremhæves den afsluttende hel-dagsekskursion til de to byer Sabaudia og Latina, der begge er anlagt under Mussolinis styre. Som en særlig *træat* havde arrangørerne engageret den italienske skønlitterære forfatter Antonio Pennacchi (f. 1950), der er født, opvokset og bosiddende i Latina, og som i sit forfatterskab netop har behandlet tilværelsen under fascismen. I mange år ernærede han sig som natlig fabriksarbejder, inden han fik sit gennembrud. Nu er Pennacchi internationalt anerkendt – og verdensberømt i nabolaget. Denne smagfuldt under spillede, ældre gentiluomo fortalte på sin byvandring i Latina bokseanekdoter fra sin ungdom og bedyrede uden at ryste på hånden, at den lokale kirke fra 1932 langt overgik Peterskirken i sin skønhed. Min sjæl, hvad vil du mer?

Lidt stilfærdigt kan jeg vel afslutningsvis sige, at det var den bedste conference, jeg til dato har deltaget i.

Christoffer Thorborg er arkitekt MAA, ph.d. og adjunkt ved Arkitektskolen Aarhus.

Domus Aurea, det oktagonale rum, Rom, 64 e.Kr. Foto: Christoffer Thorborg